

ОЗНАЙОМЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З ЕДУКОЛОГІЮ ЯК НАУКОЮ

Барбашова Ірина Анатоліївна,

доктор педагогічних наук, доцент, професор катедри педагогіки,
Бердянський державний педагогічний університет,

i.a.barbashova@gmail.com

Розвиток сучасної науки характеризує дія двох тенденцій – диференціації та інтеграції наукового знання. На етапі вступу людства в епоху постмодерна, стрімкого збільшення обсягу науково-технічних і соціально-гуманітарних знань стають домінуючими саме інтеграційні процеси. Прикладом цих процесів у сфері освіти є оформлення самостійної галузі знань – *едукології*, або науки про освіту (від лат. *edisco* – освіта і грец. *logos* – слово, учіння, наука) [1; 2; 3].

У навчальний план підготовки здобувачів другого рівня вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта в Бердянському державному педагогічному університеті введено дисципліну «Основи едукології», мета якої полягає у формуванні в майбутніх учителів здатності виявляти потенційні зв'язки освітньої політики, теорії та практики.

Вступну лекцію логічно присвятити ознайомленню магістрантів з основними характеристиками едукології як науки – її об'єктом, предметом і завданнями, науковим тезаурусом, міждисциплінарними зв'язками, типологією та напрямками досліджень [4].

Так, *об'єктом* едукології є сфера освіти; *предметом* – загальні закономірності організації, функціонування і розвитку сфери освіти. При цьому студентам пояснюють, що освіта як специфічна сфера життєдіяльності людей є соціальною системою, якій притаманні певні властивості: вона є складною (її структуру створюють багато взаємодіючих підсистем); ієрархічною (належить до систем вищого порядку, при цьому кожен її компонент теж є системою); цілісною (усі процеси, що відбуваються в системі, є взаємопов'язаними); відкритою (обмінюється з довкіллям ресурсами, фінансами, інформацією); нелінійною (є наявними зворотні зв'язки між системою та довкіллям: під впливом зовнішнього середовища всередині системи виникають зміни, які поступово накопичуються та істотно змінюють усю систему, перетворюючи її в більш складну і високоорганізовану); неврівноваженою (динамічні процеси відбуваються в ній у різному темпі); незворотною (неможливість повернення до минулого стану).

Відповідно до об'єкта і предмета формулюють провідні *завдання едукології*: дослідження сфери освіти в різних контекстах, установлення тенденцій її розвитку; аналіз явищ, які відбувалися, відбуваються та відбуватимуться в освіті для визначення «точок біфуркації» (якісних перетворень, вибору напрямку розвитку); опис і зіставлення різних освітніх систем для виокремлення загальних характеристик і характерних особливостей; прогнозування розвитку освіти, розробка принципів освітньої політики, пропозицій із модернізації

законодавчого поля, що регулює освітню галузь; визначення наукового апарату; створення методологічної бази для досліджень у сфері освіти; вибір актуальних освітніх проблем, що вимагають фундаментальних і прикладних досліджень.

Розкриваючи *тезаурус едукології*, магістрантів підводять до усвідомлення полісемічного статусу системоутворювального поняття «освіта». Освіту тлумачать як: 1) цінність – міждержавна, державна, суспільна, регіональна, особистісна; 2) соціокультурний інститут – сприяє економічному, соціальному, культурному функціонуванню суспільства через цілеспрямовану соціалізацію та інкультурацію індивідів; 3) систему освітніх закладів – складники, рівні та ступені освіти, кваліфікації, освітні програми і стандарти, ліцензійні умови, заклади освіти, учасники освітнього процесу, органи управління та нормативно-правового врегулювання; 4) процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на формування компетентностей особистості; 5) результат – фіксує факт привласнення особистістю, суспільством, державою, цивілізацією всіх цінностей, які формуються в процесі освіти.

У доведенні *міждисциплінарних зв'язків* здобувачам пояснюють, що едукологія безпосередньо та першочергово пов'язана з тими науками і сферами життєдіяльності, кожна з яких на своєму рівні та в межах свого об'єкта досліджує феномен освіти. Доцільно, на нашу думку, аргументувати зв'язки едукології із *загальною педагогікою* – вивчає освіту як процес і результат опанування особистістю наукових знань, практичних умінь і навичок, розвитку розумово-пізнавальної і творчої діяльності, формування морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають «соціальне обличчя» та індивідуальну своєрідність цієї особистості; *порівняльною педагогікою* – виявляє тенденції та закономірності розвитку освіти в різних країнах, геополітичних регіонах, у світі в цілому; *філософією освіти* – досліджує сутність, цілі, цінності освіти через призму світоглядних ідей, які визначають методологію навчання, виховання, розвитку та формування відповідного типу особистості; визначає ідеальні образи суспільства, освіти і людини, до яких слід прагнути; *історією освіти* – розглядає розвиток освіти в історії цивілізації: освітні системи і моделі, концепції та ідеали освіти, типи освітніх закладів, наукові досягнення, панівні ідеології, що створює умови для формування історико-освітньої свідомості; *соціологією освіти* – вивчає сферу освіти як соціальне явище, соціальне середовище, у якому діють люди, їхні об'єднання й організації, функціонують освітні процеси, складаються певні взаємовідносини між суб'єктами; *психологією освіти* – досліджує взаємозв'язок природного, соціального, культурного, індивідуального в розвитку особистості; становлення людини в онтогенезі, психологічні механізми і процеси формування вищих психічних функцій, пізнавальних здібностей, особистісних потенціалів; *економікою освіти* – розкриває специфіку виробничих відносин в освіті в контексті надання освітніх послуг, задоволення освітніх потреб особистості й суспільства; *державною освітньою політикою* як сукупністю стратегічних цілей і програмних дій державної влади, спрямованих на забезпечення

функціонування та розвитку освіти; освітнім правом, що є галуззю права; масивом законів і законодавчих актів про освіту (освітнє законодавство); елементом конституційних прав і свобод («право на освіту»), прав учасників освітніх відносин; навчальною дисципліною, напрямом юридичних наукових досліджень; складником системи освіти в цілому; *управлінням освітою* – досліджує процес регулювання відносин між тими, хто, з одного боку, отримує освіту і задовольняє свої освітні потреби; з іншого – професійно організовує освітній процес у межах різних освітніх систем. Варто спрямувати думку слухачів на той факт, що жодна із зазначених галузей знань і сфер суспільної життєдіяльності не може охопити всю архітектуру системи освіти, урахувати її багатомірність і численні протиріччя; що едукологія інтегрує знання про освіту, обґрунтовує її динамічний розвиток відповідно до соціальних інновацій, перетворюється з дисциплінарно орієнтованої на проблемно орієнтовану науку.

Стосовно типології наукових досліджень в едукології студентам роз'яснюють їх систематизацію за різними ознаками: 1) залежно від характеру інтеграції наукових знань, взаємодії наукових дисциплін (дисциплінарні, мультидисциплінарні, міждисциплінарні, трансдисциплінарні); 2) відповідно до цільового призначення і типу зв'язку «наука/практика» (фундаментальні та прикладні); 3) за рівнем пізнання об'єкта (емпіричні та теоретичні); 4) за джерелом фінансування (держбюджетні, договірні й нефінансовані); 5) за тривалістю виконання (довгострокові та короткострокові); 6) за складом якостей об'єкта (комплексні та диференційовані). Акцентують на тому, що наукове дослідження будь-якого типу здійснюють індивідуально або творчими колективами; на основі синергетичного, системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, компетентнісного та інших методологічних підходів; із використанням *загальнонаукових дослідницьких методів* – теоретичних (аналіз, синтез, абстрагування, ідеалізація, конкретизація, узагальнення, індукція, дедукція, аналогія, моделювання, монографічний метод тощо); емпіричних (вивчення літературних джерел, спостереження, бесіда, опитування у форми анкетування та інтерв'ю, тестування, експертне оцінювання та самооцінювання, рейтинги, консиліум, вивчення продуктів діяльності, узагальнення досвіду, експеримент, соціометрія тощо); а також методів математичної обробки даних (ранжування, шкалування, індексация, кореляційний аналіз, регресійний аналіз, факторний аналіз, кластерний аналіз, дисперсійний аналіз тощо). Серед суто *специфічних методів едукологічних досліджень* виокремлюють: а) системний аналіз – комплекс методів пізнання (загальнонаукових, експериментальних, статистичних, математичних), послідовність дій з установлення зв'язків між змінними чи постійними елементами системи освіти; б) порівняльний аналіз – виявлення в двох і більше освітніх об'єктах (процесах, фактах, структурах, явищах, поняттях) загального та/або різного з метою їх класифікації та типології; в) типологічний синтез – концептуальне поєднання стійких складників і внутрішніх зв'язків у єдність нового роду, у нову змістову цілісність; г) структурний синтез – створення складеної алгоритмічної моделі освітнього об'єкта: вибір елементів складеної моделі, визначення способів їх з'єднання і функціональної взаємодії.

До найактуальніших напрямів сучасних едукологічних досліджень відносять такі:

- філософські концепції формування освіченої людини; взаємини між групами людей в освіті;

- система «учитель-учень» як співпраця, у якій здійснюють неперервний інтелектуальний і особистісний розвиток суб'єктів; становлення учня (студента, дорослого) як інваріантної (незмінною) мети едукології та освітнього процесу;

- взаємозв'язок завдань окремих етапів освіти з рівнем досягнення людиною акме-вершини (зрілості, найвищої успішності діяльності, творчості); едукологічні основи навчання, орієнтованого на різні рівні пізнавальної діяльності; едукологічні аспекти партнерства;

- оптимальні освітні моделі; залежність процесу й результатів освіти від навчальних планів і програм, побудованих на ґрунті різних теоретичних платформ; об'єктивні критерії ефективного функціонування освітньої установи;

- наступність як конструктивне заперечення попереднього етапу (досвіду, знання); адаптація до нового як компонент наступності;

- використання законів ринкової економіки у сфері надання освітніх послуг; закономірності й тенденції розвитку освітнього ринку; функціонування освітніх систем в умовах глобальної конкуренції;

- детермінованість позиції учня (студента, дорослого) політичною й економічною ситуацією в державі;

- подолання суперечності між необхідністю модернізації змісту освіти та відсутністю відповідних механізмів;

- освітні системи розвинених країн тощо.

Представлена послідовність ознайомлення майбутніх учителів початкової школи з характеристикою едукології як науки видається нам обґрунтованою, її апробовано в освітньому процесі закладу вищої освіти і можна рекомендувати для поширення.

Список літератури:

1. Огнев'юк В., Проценко О., Мельниченко О. Міждисциплінарний підхід у професійній підготовці здобувачів вищої освіти в умовах магістратури (на прикладі навчальної дисципліни «Освітологія»). *Освітологічний дискурс*. 2021. № 2(33). С. 1–15. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2021.2.1>

2. Сисоєва С. О. Освіта. *Енциклопедія освіти* / НАПН України ; гол. ред. В. Г. Кремень. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. С. 665–667.

3. Барбашова І. Основи едукології : навч. посіб. Мелітополь : Видавничий будинок міської друкарні, 2022. С. 22–38.